

Kis hibák — gyakori vétségek.

9. Az Erdélyi Múzeum előző számában szólottam arról, hogy az *egyivású* szó eredeti jelentéstartalma a köznyelvben elhomályosult, és ezért némelyek *egyivású*-nak, mások *egyivású*-nak mondják. Most már arról is beszámolhatok, hogy a szó *egyivású* alakjában elég nagyfokú jelentésváltozásra készül. Azt olvasom ugyanis Schöpflin Aladár irodalomtörténetében (A magyar irodalom története a XX. században), hogy Herczeg Ferenc fiatalkori novelláiban „bizalmas társaságban csípős maliciájú, de keserű íz nélküli, pletykaszerű történeteket mesél a hallgatókkal *egyivású emberekről*.” Világos, hogy itt az író az *egyivású*-val nem egykorút akar mondani, hanem azonegy társadalmi osztályhoz tartozót, kissé népiesen szólva, hasonszörű-t, olyat, akivel le lehet ülni egy asztalhoz, *akivel együtt mulat, iszik az ember* (a Herczeg Ferenc embere). A szó a jelentésváltozás útján megtette az első lépést (eddig nem olvastam ilyen értelemben), az általánossá váláshoz most csak az kell, hogy egy-két szónok, napilap, vagy népszerű író is így használja, és a szó új jelentést nyert. Kérdés, hogy ez bekövetkezik-e, vagy pedig marad ez az egyetlen használat elszigetelt jelenségnek, elírásnak, hibának.

10. Van úgy, hogy egy-egy szó vagy szólás esztendőszám nem kerül az ember szeme elé, aztán egyszerre csak újra fölbukkan és mintha el sem akarna tűnni többé, oly gyakran mutatkozik. Így jártam a *Hiob-hír*-rel. Régóta nem láttam, most meg egymásután három ízben is találkoztam vele, legutoljára egy németből fordított regényben (... amikor a főarubiztos a *Hiob-hírt* közölte vele, Thiess-Salgó: Csuzima 204. l.); magyarul helyesen *Jób-hír*-nek kell mondaní és írni, mert aki a németnek *Hiob*, az a magyar-nak *Jób*. Az ótestamentum tanító könyveinek elseje is bibliafordítóink szerint *Jób könyve*, már pedig a rossz, riasztó hírnek ilyen képes kifejezése éppen innen a bibliából származik.

11. A fivér és nővér szóra voltaképen nem volt szükségünk (kb. száz esztendeje, hogy mai jelentésükben használni kezdték őket), mert a német nyelv *Bruder* és *Schwester* szavára a magyarnak két-két szava volt és van még ma is, az elsőre a *bátya* és az *öcs*, a másokra a *néne* és a *húg*. De más fogalmakkal is megesik, hogy egynél több szavunk van rá, képzésük ellen sem lehet komolyabb kifogást tenni, így ebbe a bőségbe is belenyugodhatnánk, ha a *fivér* és *nővér* szókat csak akkor használnánk, amikor általánosságban van szó fiú-, ill. leánytestvérekről, a korviszony megjelölése nélkül. Tehát leginkább akkor volna helyén, ha több testvérről van szó. Például arra a kérdésre, hogy hányan vagytok testvérek, így lehet felelni: *öten, két fivérem és három nővérem van* (nem akarván vagy fölöslegesnek tartván részletezni, hogy hányan idősebbek és hányan ifjabbak), ámbár ilyenkor is magyarosabb, ha kissé hosszabb is: *két fi(ú)testvérem és három leány- vagy nőtestvérem van*.

De abba nem tudok belenyugodni, — minden igyekezetem ellenére sem —, hogy a fivér szót a *bátya*, a nővér szót a *néne* helyett használják. Pedig ez a szokás (divatnak is mondhatnám) napról-napra terjed, már írásban is olvastam, és attól tartok, hogy a *bátya* és *néne* mint rokonságot jelentő szó a köznyelvben mindinkább elavul; az első (a *bátya*) legfeljebb mint a bizal-

mas megszólításnak egyik mostanában igen elterjedt alakja (János bátyám) marad meg.

Ha a mellőzésnek okát keressük, nem gondolhatunk egyébre, mint arra, hogy némelyek a *fivér*-t és *nővér*-t előkelőbbnek tartják (a népnyelv — hál' Istennek — még nem ismeri). Akad olyan is, aki azért használja (legalább is azt állítja), hogy *nagybátyá*-t és *nagynéné*-t ne értsenek rajtuk, pedig dehogy is értenek. De még ha úgy volna is, egy egyszerű *testvérbátya*, *testvérnéne* szóval minden félreértést el lehet oszlatni.

Jó volna, ha minél ritkábban használnók a *fivér*-t és *nővér*-t és visszahelyeznők a *bátya*, *öcs*, *néne* és *húg* szokat az őket megillető jogokba.*

12. Az Erdélyi Múzeum f. évi 2. számában (151. l.) olvasom, hogy „ismerjük egy váralmási *kályhamester* nevét.“ Ha most alkotnók ezt a szót a kályha készítőjének, építőjének elnevezésére, semmi kifogásunk sem lehetne ellene, olyanféle szóösszetétel volna, mint *gépmester*, *útmester* (igaz, hogy ezek aránylag újabb képzések és nem készítői a gépnek, útnak, csak gondozói). De erre a fogalomra már régen van szavunk, mégpedig a *kályhás-mester*, amely ugyan egyetlen hanggal több csupán, mint a *kályhamester*, de ez a kis különbség is elég ahhoz, hogy az utóbbira kissé idegenkedve tekintsünk, mint az olyan régi ismerősre, aki hirtelen-váratlan levágatta a bajuszát. A kályhás-mesterből aztán *kályhás* lett, mert a nyelv általában rövidsége törekszik, elhagyja azt, ami nélkülözhető vagy fölöslegesnek látszik, (ezt a rövidülést elősegíthette a céhek fölölösztatása is, amikor a mesterré válás, az önállósulás már nem volt olyan körülményes); épígy lett az *asztalosmester*ből, *fazekasmester*ből, *lakatosmester*ből, *bádogosmester*ből, *kerekesmester*ből, *nyergesmester*ből *asztalos*, *fazekas*, *lakatos* stb.

Amíg a *kályhás-mester*-rel meg vagyunk elégedve, nincsen *kályhamester*-re szükségünk.

13. Nagy örömmel tölt el N. I. munkálkodásának *eme elismerése* (Székelység IX: 1939. 47. l.). Az *amaz*, *emez* (ama, eme) mutatónévmás a ritkábban használtak közé tartozik, az élő nyelvben nem is kerül elő (nagyritkán főnévként, pl. ezt elviheted, *amazt* ne bántsd, vagy megfordítva: azt néked adom, *emez*t megtartom magamnak). Úgy látszik ez a ritka használat az oka annak, hogy némelyek magánhangzón kezdődő szó előtt is megrövidítik, a szóvégi *-z*-t elhagyják, mint a fent idézett mondatban; helyesen: *munkálkodásának eme elismerése*. — Ugyanezt a hibát olvastam a napokban egy kolozsvári napilapban is.

14. Bántó idegenszerűség (németesség) a vonatkozó névmással kezdődő jelzői mellékmondat előtt a jelzett szónak (a főmondat valamelyik részének) megismétlése, mint pl. ebben a mondatban: ...egy irodalmi társaságról van szó, *egy társaságról*, amelyhez fogható stb. (Prot. Szemle XLVIII: 1939. 318. l.). Az aláhúzott *egy társaságról* fölösleges.

Arra mindenesetre jó vigyázni, hogy a jelzett szót (amelynek mellékmondat a jelzője) a mondat vége felé helyezzük el, de nem kell feltétlenül a mondat utolsó szavának lennie, mint némelyek gondolják. Egészen jó pl.

* *Zlinszky Aladár* Bársony Istvának a Budapesti Hírlapban közzétett kifogásaira válaszolva azt írja ugyan, hogy a *fivér* és *nővér* „nem nyakatekert, hanem szerencsés alkotások. A magasabb illem teremtette őket, mert a *bátyám* és *hugom* indiszkrét kifejezések: elárulják az illető korát. A *testvérem* nem jelzi a nemet, a *fitestvérem*, *nőtestvérem* pedig mint kétszeresen összetett szavak, nehézkesek.“ (MNY. XXII. 1926. 289. l.) Nem hinném, hogy bárki is illetlennek találná a *bátyám*, *hugom* szokat. A magasabb illem más fogalmak szépítő kifejezését (eufémizmus) kívánja meg, nem a rokonságiakét.

az ilyen mondat: Szép és drága köntöst vásárolt magának B.-né külföldön, amelyben nem győz most idehaza eleget gyönyörködni és pompázni. Az *amelyben* névmás a köntösre vonatkozik, senkinek sem jut eszébe másra gondolni, pedig ugyancsak távol vannak egymástól. (Az persze más kérdés, hogy magyarosabb volna a mondat, ha így folytatnók: ...nem győz benne most eleget gyönyörködni stb., tehát névmás nélkül). Vannak azonban olyan esetek is, amikor nem tanácsos ilyen messzire vetni őket egymástól, mert könnyen félreértés, kétértelműség vagy éppen nevetség származik belőle. P. elesett és erősen beléütötte az orrát a kapanyelébe, melyet aztán egész este szorgalmasan borogatott, mert megdagadt mint egy ugorka. Félreértés voltaképpen itt sincs, mert hiszen természetes, hogy az orrát borogatta., P. nem a kapanyelét, de a kákán esomót keresők kedvéért tanácsos így fogalmazni meg: ...és beléütötte a kapanyelébe az orrát, amelyet aztán stb.

Ez a tanács elsősorban azoknak szól, akik nem haragszanak túlságosan a vonatkozó névmásra, megszokták és nem akarnak teljesen lemondani róla. Mert kétségtelen, hogy az előbbi mondatban a névmás (amelyet) szintén nélkülözhető, elhagyható az értelem minden kára nélkül, sőt emígy még magyarosabb is: ...beléütötte az orrát a kapanyelébe, aztán egész este borogatta.

De a jelzett szót a vonatkozó névmás előtt megismételni igazán nem szabad.

15. A határozott névelővel ismét baj van. Egyidőben már kifogásoltam fölösleges használatát, most meg ráadásul a határozatlan névelő helyét bitorolja. Előjáróban annyit akarok megjegyezni, hogy ez az eljárás (nem hiában, hogy bitorlás) még az előzőknél is magyartalanabb, szabálytalanabb, csúnyább és bosszantóbb.

Lehet azt mondani, lehet azt írni (nem is lehet helyesen másképen), hogy *a sziámi király* (v. császár?) tegnap nagy kísérettel Párizsba érkezett; vagy hogy *a csingurái miniszterelnök* ma reggel benyújtotta lemondását, mert belőlük egyidőben csak egy van a világon, tehát eléggé határozott személyiségek ahhoz, hogy határozott névelőt követeljenek, ha róluk szólunk.

De nem lehet és nem szabad azt írni (mégis mindúntalan írják), hogy *a sikkasztó pénztáros* nyomtalanul eltűnt (még a nyomát sem üthetik bottal); vagy: Szívenlőtte magát *a feltűnő szépségű úrileány*; vagy: Meggyilkolta régi haragesát *a kiskorú szőlőpásztor*. (Még sok példát idézhetnék, de egyik borzalmasabb hírt közöl a másiknál. Ezek a példák ugyanis mind *érdekes* cikkek vastagbetűs címe különféle napilapokból.) — Mind a három esetben a határozatlan névelő (*egy*) van helyén (vagyis ép az a baj, hogy nincs a helyén), tehát: *egy* sikkasztó pénztáros, *egy* feltűnő szépségű úrileány stb., éppen azért, mert nem csak egy van belőlük a világon; csak így jelenti a kifejezés azt, amit jelentenie kell, hogy t. i. a sok közül éppen csak egyről van szó.

Brüll Emánuel.

Sziréna: visító.

Altalában tudott, hogy a nép, főleg, ha külső okok kényszerítették, többé-kevésbé megváltoztatta ugyan, de átvette az idegen szavakat. Ámde bizonyos, hogy nem mindig kölcsönözte a tárgyakkal, fogalmakkal együtt azok idegen nyelvi megjelöléseit is, hanem igen gyakran maga igyekezett megnevezni az újonnan megismert fogalmat, tárgyat. Kisebbik fiam az őszön